

Zachowania samobójcze dzieci i młodzieży w ostatnich latach

Prof. dr hab. n. med. Agnieszka Gmitrowicz, Uniwersytet Medyczny w Łodzi

W Polsce obecnie ginie więcej nastolatków z powodu zachowań samobójczych niż w wypadkach komunikacyjnych. W 2020 roku według danych Komendy Głównej Policji liczba samobójstw (S, N=107) dzieci i młodzieży wyższa była niż ofiar wypadków komunikacyjnych (N=84), ponadto odnotowano 12% wzrost samobójstw wśród nastolatków (13-18 lat), w odniesieniu do roku 2019. Każde pojedyncze samobójstwo dziecka, czy nastolatka porusza społeczeństwo, bo trudno zrozumieć co mogło być jego przyczyną, dlatego nie udało się temu zapobiec.

Badania wykazują, że głównym czynnikiem ryzyka wystąpienia samobójstwa w populacji rozwojowej są wcześniejsze tendencje i próby samobójcze. Niestety wiedza na temat liczby wcześniejszych zachowań samobójczych jest trudna do ustalenia (to „wierzchołek góry lodowej”). Czasami dopiero badanie dziecka/nastolatka z myślami samobójczymi, po próbie samobójczej przez psychiatrę dzieci i młodzieży wykazuje wcześniejsze liczne zachowania autoagresywne, w tym samookaleczenia o trudnej do rozstrzygnięcia intencji oraz przerwane, czy udaremnione, a nie ujawnione próby zabicia się. W Polsce tylko KGP na swojej stronie udostępnia co roku statystykę dotyczącą prób samobójczych (zgłoszonych w formularzu KSIP 10) w formie pośredniej (liczbę prób uzyskujemy po odjęciu od liczby wszystkich zachowań/zamachów samobójczych - liczbę samobójstw).

Wśród uwarunkowań zachowań samobójczych u dzieci i młodzieży istotne miejsce zajmują zaburzenia psychiczne (stwierdzone u około 90% badanych), w tym w połowie przypadków o obrazie depresji. Stany depresyjne najczęściej nie są objawem przewlekłej choroby. Mogą być wywoływane przez różne sytuacje: dysfunkcję rodziny (np. brak opieki, odrzucenie, alkoholizm), doświadczanie przemocy (fizycznej, psychicznej, seksualnej), negatywne bodźce przez Internet, SMS, w tym nakłanianie do samobójstwa. Wśród młodzieży groźne jest naśladowanie zachowań autoagresywnych, co obserwujemy na nadmiernie obłożonych oddziałach psychiatrycznych. Ciągłe aktualnym problemem w kraju jest ograniczony dostęp do specjalistycznej opieki psychiatrycznej i psychologicznej. W okresie pandemii COVID-19 doszły dodatkowe czynniki podnoszące ryzyko samobójstwa, tj.: zaostrzenie konfliktów rodzinnych (jedna z częstszych przyczyn samobójstw dzieci), wzrost przemocy domowej, zakłócenie nauki (szczególnie u dzieci z dysfunkcjami poznawczymi), nawyków, uzależnianie się od komputera oraz izolacja społeczna. Ponadto częsta ekspozycja na informacje o pandemii w mediach nasila u dzieci poziom lęku i depresji. Analiza zachowań samobójczych u młodzieży rejestrowanych przez KGP w latach 2017/2018 oraz 2019/2020 uwzględniająca miejsce, metodę, powód tych zachowań, wykazała, że: najczęściej dochodzi do nich w mieszkaniach, w ponad 2/3 przypadków przyczyną zgonu jest powieszenie, natomiast w przypadku zgłoszonych policji prób samobójczych – zatrucie innymi lekami (nie psychotropowymi). W znaczącym odsetku przypadków zachowań samobójczych młodzieży nie ustalono ich powodu.

Z badań międzynarodowych wynika, że realizacja programu dla uczniów nt. zdrowia psychicznego wiąże się z istotną redukcją liczby prób i myśli samobójczych, ponadto dostępną formą zapobiegania samobójstwom nastolatków mogą być współczesne media (np. strony pomocowe w Internecie), propagowanie ważnych informacji: co robić gdy ktoś planuje samobójstwo, jak rozmawiać z nastolatkiem grożącym samobójstwem, kogo należy zawiadomić oraz działania profilaktyczne skierowane bezpośrednio do osób z zachowaniami samobójczymi oraz ich opiekunów (tzw. profilaktyka wskazująca)

Należy prowadzić edukację dorosłych na temat bezpieczeństwa dzieci i młodzieży, ze szczególnym wskazaniem ograniczenia dostępności do leków w miejscu zamieszkania oraz stosowania barier na wysokościach.

ZapobiegajMySamobójstwom.pl

Epidemiologia zachowań samobójczych w ostatnich latach w Polsce

dr n. hum. Daria Biechowska, Instytut Psychiatrii i Neurologii

Średni wskaźnik liczby samobójstw na 100 000 mieszkańców w krajach Unii Europejskiej wynosi 11. Kraje UE z wysokimi wskaźnikami samobójstw to Węgry, Łotwa, Estonia (około 17-18), Słowenia (20), Litwa (26). Dane statystyczne wskazują, że codziennie w naszym kraju odbiera sobie życie około 14 osób, a 3 z nich to osoby powyżej 65 roku życia. Każdego tygodnia śmiercią samobójczą umiera prawie 21 seniorów – w 2020 roku stwierdzono 1082 samobójstw u osób powyżej 65 roku życia, z czego znaczną większość (873) stanowią mężczyźni.

Od początku pandemii COVID-19 wyrażano zaniepokojenie dotyczące jej wpływu na zdrowie psychiczne populacji. Część ekspertów przewidywała „tsunami” różnego rodzaju zaburzeń psychicznych, jedną ze zgłaszanych obaw był skokowy wzrost wskaźników samobójstw. Na szczęście dane napływające z wielu krajów nie wskazują na niekorzystne zmiany trendów dotyczących zachowań samobójczych w pierwszych miesiącach pandemii.

Dzisiaj mamy możliwość zaprezentowania danych dotyczących samobójstw i prób samobójczych w Polsce w 2020 i w pierwszej połowie 2021 roku zgromadzonych przez Komendę Główną Policji. Dla porównania z sytuacją przed pandemią dane z 2020 i 2021 roku zestawiono ze wskaźnikami samobójstw i prób samobójczych w latach 2017-2019.

W okresie pandemii COVID-19 w Polsce nie doszło do wzrostu liczby samobójstw. Wskaźniki samobójstw wśród kobiet i wśród mężczyzn utrzymują się od wielu lat na stałym poziomie.

Poza tym, jeśli chodzi o osoby podejmujące próby samobójcze w przeliczeniu na 100 tys. obserwujemy utrzymujące się wskaźniki w zasadzie we wszystkich grupach wiekowych, a wzrosty i spadki mają charakter sezonowy. Analizując samobójstwa popełnione w poszczególnych grupach wiekowych wśród kobiet i mężczyzn w latach 2020-2021 w porównaniu z latami 2017-2019 nie obserwujemy istotnego wzrostu w żadnej z analizowanych grup.

Także liczba samobójstw w kolejnych miesiącach kalendarzowych roku nie wykazuje istotnych zmian (w latach 2020-2021 w porównaniu z okresem 2017-2019 obserwowano najniższe wskaźniki w miesiącach marzec-maj, a więc w czasie wprowadzenia pierwszych obostrzeń związanych z zapobieganiem transmisji koronawirusa).

Zaniepokojenie wzbudziły dane z bieżącego roku wskazujące na niewielki wzrost liczby dokonanych samobójstw w styczniu. Jednakże dane od lutego do lipca 2021 nie wskazują na dalsze wzrosty i nie przemawiają za zmianą trendu obserwowanego w latach ubiegłych.

Od początku 2021 roku wzrosła natomiast liczba prób samobójczych w porównaniu do lat wcześniejszych. Pandemia, bez wątpienia będąc czynnikiem ryzyka, zmieniła rozkład czynników chroniących: zwiększyła się solidarność rodzinna, sąsiedzka, zmalał poziom stresu związany z życiem społecznym i zawodowym dla wielu osób młodych i pracujących. Można sądzić, że z wraz z przedłużającym się okresem izolacji i skutków zdrowotnych dla wielu osób i ich rodzin pojawiły się różnego rodzaju utraty (zdrowia, osób bliskich, finansowe) będące nie tylko czynnikiem ryzyka samobójstwa ale także depresji.

ZapobiegajMySamobójstwom.pl

Program Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym

dr n. med. Iwona Koszewska, Instytut Psychiatrii i Neurologii

W dniu 30 marca 2021 r. Rada Ministrów przyjęła Narodowy Program Zdrowia (NPZ) na lata 2021-2025. Celem strategicznym NPZ jest „zwiększenie liczby lat przeżytych w zdrowiu oraz zmniejszenie społecznych nierówności w zdrowiu” z „uwzględnieniem wpływu skutków zdrowotnych wywołanych przez epidemię Covid-19 na zdrowie populacji”.

Wśród pięciu celów operacyjnych dwa dotyczą zdrowia psychicznego: profilaktyka uzależnień i promocja zdrowia psychicznego. W ramach celu 3, czyli promocji zdrowia psychicznego mieści się Program: Zapobieganie Zachowaniom Samobójczym.

Dużą rolę w opracowaniu tego Programu odegrał zespół ekspertów skupiony w Zespole Roboczym ds. zapobiegania depresji i samobójstwom przy Radzie ds Zdrowia Publicznego przy Ministerstwie Zdrowia oraz środowisko naukowe skupione w towarzystwach naukowych, przede wszystkim Polskim Towarzystwie Suicydologicznym, organizacje pozarządowe (Pogotowie Kryzysowe, Fundację Cumulus czy Dajemy Dzieciom Siłę) a także instytucje publiczne (naukowe i inne np. Policja czy Straż Pożarna.

Głównym celem programu jest zapobieganie samobójstwom poprzez:

- **Zwiększenie dostępu do pomocy dla osób w kryzysie samobójczym**
- **Zwiększenie kompetencji osób udzielających pomocy**
- **Programy profilaktyczne skierowane do osób z grup ryzyka**
- **Ograniczenie dostępu do metod popełnienia samobójstwa**
- **Poprawę monitorowania prób i zgonów samobójczych**
- **Prowadzenie odpowiedzialnej polityki informacyjnej na temat zachowań samobójczych**
- **Współpracę z mediami**
- **Monitoring mediów w zakresie podejmowania przez nie tematyki zachowań samobójczych**
- **Prowadzenie badań naukowych**

Godnym podkreślenia jest fakt, że Program jest oparty na strategiach mających naukowe dowody skuteczności gromadzone przez lata oraz na rzetelnych źródłach danych o zjawisku zachowań samobójczych.

ZapobiegajMySamobójstwom.pl

Rola instytucji naukowych (w tym Instytutu Psychiatrii i Neurologii) w profilaktyce samobójstw

dr hab. n. med. Piotr Maciejak, Instytut Psychiatrii i Neurologii

Samobójstwo jest zjawiskiem wieloczynnikowym, które może być rozpatrywane z perspektywy epidemiologicznej, historycznej, kulturowej, prawnej, filozoficznej, zdrowia publicznego, ale też psychologicznej, medycznej czy biologicznej. Suicydologia łączy te wszystkie podejścia stając się interdyscyplinarną nauką o człowieku

W zachodnich społeczeństwach od ponad stu lat tworzyły się struktury organizacyjne, w tym naukowe, których celem było zapobieganie samobójstwom. Pionierami badań byli naukowcy europejscy – Enrico Morselli (1852-1929) i Emil Durkheim (1859-1917), którzy wskazywali przede wszystkim na tło społeczne zjawiska, ale także na wpływ czynników biologicznych. Dzisiejsze badania naukowe dotyczą szerokiego spektrum przyczyn zachowań samobójczych – od społecznych po neurobiologiczne.

Obecnie funkcjonuje wiele organizacji zajmujących się badaniami nad problemem samobójstw: Światowe Towarzystwo Psychiatryczne – Sekcja Suicydologii (ang. World Psychiatric Association, WPA), Europejskie Towarzystwo Psychiatryczne – Sekcja Suicydologii i Zapobiegania Samobójstwom (ang. The European Psychiatric Association, EPA), Międzynarodowe Towarzystwo Zapobiegania Samobójstwom (ang. International Association for Suicide Prevention IASP), Amerykańskie Stowarzyszenie Suicydologiczne (The American Association of Suicidology, AAS) i inne. Wydawane są czasopisma np. „Crisis – The Journal of Crisis Intervention and Suicide Prevention” czy „Suicide and Life-Threatening Behavior”, organizowane są także kongresy, konferencje i sesje naukowe.

Światowa Organizacja Zdrowia (ang. World Health Organization) kultywuje tradycję wspólnych międzynarodowych badań i stymuluje do badań innowacyjnych, co daje szansę lepszemu metodologii badań; wspiera wdrażanie w życie programów zapobiegających samobójstwom na poziomie lokalnym, regionalnym i narodowym, wydaje również materiały poradnikowe. Polscy naukowcy od lat aktywnie uczestniczą w międzynarodowych spotkaniach naukowych, gdzie prezentują wyniki polskich badań naukowych.

Polskie Towarzystwo Suicydologiczne (PTS) zostało powołane do życia w 2002 roku z siedzibą początkowo w Instytucie Psychiatrii i Neurologii (IPiN). Od 2005 roku PTS wydaje rocznik „Suicydologia”. W ramach Polskiego Towarzystwa Psychiatrycznego od 2009 roku została powołana Sekcja Suicydologii. Prace badawcze prowadzą też kliniki psychiatryczne i zakłady naukowe kilku polskich uczelni. Od lat nawiązana jest współpraca z zagranicznymi naukowcami, w tym z Narodową Organizacją ds. Zapobiegania Samobójstwom i Zaburzeniom Zdrowia Psychicznego (ang. National Centre for Suicide Research and Prevention, NASP) przy Instytucie Karolinska w Sztokholmie.

W 2021 roku Ministerstwo Zdrowia powierzyło Instytutowi Psychiatrii i Neurologii koordynację pierwszego w Polsce Programu Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym przygotowanego przez doświadczony środowisko naukowe. Zapobieganie zachowaniom samobójczym wpisuje się wprost w cel strategiczny Narodowego Programu Zdrowia, którym jest zwiększenie liczby lat przeżytych w zdrowiu oraz zmniejszenie społecznych nierówności w zdrowiu.

W realizacji założeń projektu planowane jest wykorzystanie unikatowej struktury IPiN, która dedykowana jest do badań translacyjnych, a więc takich, gdzie wyniki najnowszych badań podstawowych z zakresu neuroscience mogą być bezpośrednio przenoszone na działania kliniczne i organizacyjne

ZapobiegajMySamobójstwom.pl

Rola pracowników mediów i twórców kultury w profilaktyce zachowań samobójczych

dr n. hum. Halszka Witkowska, Uniwersytet Warszawski

Sposób informowania o samobójstwach, ma realne przełożenie na statystyki zachowań samobójczych.

Niewłaściwie skonstruowany komunikat medialny, napisany językiem sensacji, opisujący metody popełnienia samobójstwa, gloryfikujący osobę, która odebrała sobie życie oraz sam czyn, może spowodować efekt Wertera. Odbiorcy będący w kryzysie, po przeczytaniu takiego materiału mogą poczuć chęć naśladowstwa, biorąc samobójstwo jako zachowanie modelowe. Zapomina się jednak często, że oprócz efektu Wertera dziennikarze i ludzie mediów przyczynić się mogą także do efektu Papageno – czyli zjawiska odwrotnego. Prawidłowo skonstruowana informacja medialna zawierająca wypowiedzi ekspertów, odsyłająca do miejsc, gdzie można uzyskać pomoc, a także zawierająca historie osób, które poradziły sobie z kryzysem może wpłynąć na obniżenie statystyk zachowań samobójczych. Odbiorcami takiego komunikatu oprócz osób w kryzysie, mogą być także Ci, którzy wiedzę zawartą w artykule wykorzystają do tego aby pomóc drugiej osobie.

Niebagatelną rolę odgrywają także twórcy kultury – pisarze, reżyserzy czy muzycy.

To oni tworzą narrację kulturową wokół samobójstwa. To ich odbiorcy przeżywają dramat ludzkiej autodestrukcji i utożsamiają się z nim. Szalenie ważne jest, aby osoby tworzące dzieła kultury miały świadomość delikatności i złożoności tematu, jakim się zajmują. Nie chodzi o to, by cenzurować dzieła kultury, tylko edukować twórców w zakresie problematyki zachowań samobójczych i tego, jaką pozytywną rolę mogą odegrać w tym przypadku. Celem jest dostarczenie narzędzi i podstaw merytorycznych, z wykorzystaniem których artyści będą mogli tworzyć swoje dzieła odpowiedzialnie, biorąc pod uwagę odbiorców przeżywających kryzys suicydalny oraz ich bliskich.

W ramach Programu Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym będziemy wspierać zarówno dziennikarzy, jak i twórców kultury. Zespół ekspertów będzie oferował bezpłatne konsultacje merytoryczne tekstów dotyczących samobójstw. Zarówno dziennikarze, pisarze, jak i scenarzyści czy reżyserzy będą mogli w tym celu zgłaszać się do Zespołu. W ramach jego pracy będziemy także wspierać redakcje, wydawnictwa czy szkoły filmowe i teatralne. Głównym zadaniem jest dzielenie się wiedzą, dzięki której możemy zmienić narrację wokół samobójstwa i co za tym idzie – wspomóc działania mające na celu zapobieganie samobójstwom w Polsce.

ZapobiegajMySamobójstwom.pl

Komunikat prasowy

W dniu XIX Międzynarodowego Dnia Zapobiegania Samobójstwom organizowanego w tym roku pod hasłem „Działając wspólnie budzimy nadzieję” (ang. Creating Hope Through Thought Action) Biuro ds. Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym w Instytucie Psychiatrii i Neurologii w Warszawie zorganizowało konferencję prasową na temat pierwszego w Polsce Programu Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym.

Zachowania samobójcze to globalny problem zdrowia publicznego. Śmiercią samobójczą umiera na świecie 700 tysięcy osób rocznie. Liczba osób podejmujących próby samobójcze jest 10-20 krotnie większa.

Zapobieganie zachowaniom samobójczym pozostaje wyzwaniem dla Wszystkich ludzi dobrej woli, służb publicznych, instytucji rządowych, samorządowych i pozarządowych, jako że wywiera na Wszystkich negatywny wpływ.

Celem wyznaczonym przez Światową Organizację Zdrowia jest obniżenie liczby samobójstw o jedną trzecią do roku 2030. Doświadczenia krajów, które wdrożyły programy zapobiegania zachowaniom samobójczym, dowodzą, że profilaktyka jest skuteczna, czyli zmniejsza liczbę zachowań samobójczych. W Polsce każdego dnia umiera śmiercią samobójczą 14 osób, czyli około 5 tysięcy osób rocznie (najczęściej są to mężczyźni i osoby w wieku produkcyjnym 30-70 lat). Dużym problemem zdrowia publicznego są samobójstwa dzieci i młodzieży w wieku 12-18 lat. Śmiercią samobójczą ginie w Polsce ok. 100 nastolatków rocznie.

Dane statystyczne o samobójstwach w Polsce są zbierane równolegle przez :

- Główny Urząd Statystyczny (ostatnie dane za rok 2019)
- Komendę Główną Policji (publikowane co roku)

W ostatnich 5 latach wskaźnik samobójstw (liczba osób zmarłych z powodu samobójstwa na 100 tysięcy mieszkańców) utrzymywał się na podobnym poziomie tj. ponad 11/100 tysięcy). Dotyczy to również 2020 roku (pierwszego roku pandemii Covid-19). Szczególnym wyzwaniem dla działań profilaktycznych jest czas pandemii, uwzględnienie zwłaszcza roli czynników ryzyka i chroniących. W ostatnich miesiącach odnotowuje się wzrost podejmowanych prób samobójczych (we wszystkich grupach wiekowych).

Po wielu latach wspólnych działań środowisk naukowych, organizacji pozarządowych i instytucji publicznych w 2021 roku został wprowadzony w życie Program Zapobiegania Zachowaniom Samobójczym w ramach Narodowego Programu Zdrowia (na lata 2021-2025). Dużą rolę w opracowaniu tego Programu odegrał zespół ekspertów skupiony w Zespole Roboczym ds. zapobiegania depresji i samobójstwom przy Radzie ds Zdrowia Publicznego przy Ministerstwie Zdrowia.

Głównym celem programu jest zapobieganie samobójstwom poprzez:

- Zwiększenie dostępu do pomocy dla osób w kryzysie samobójczym
- Zwiększenie kompetencji osób udzielających pomocy
- Programy profilaktyczne skierowane do różnych populacji
- Ograniczenie dostępu do metod popełnienia samobójstwa
- Poprawę monitorowania prób i zgonów samobójczych
- Prowadzenie badań naukowych
- Współpracę z mediami oraz monitoring mediów w zakresie podejmowania przez nie tematyki zachowań samobójczych.

Program jest oparty na strategiach mających naukowe dowody skuteczności oraz na rzetelnych źródłach danych o zjawisku zachowań samobójczych.

Dodatkowe materiały dostępne są na stronie: <http://konferencjasuicydologiczna.umed.pl/informacje-dla-mediow/>

ZapobiegajMySamobójstwom.pl